

УДК: 371. 671 (075): 371.214.1: 372. 48 (477)

В.О МИСАН

ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ У ЗМІСТІ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НА РІВНІ КОНЦЕПЦІЙ ТА НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

***Резюме.** У запропонованій статті розкриті особливості реалізації одного із змістових принципів – полікультурності в шкільній історії. Проаналізовано генезис цього принципу в змісті шкільної історії на рівні концепцій та навчальних програм.*

***Ключові слова:** полікультурність, зміст історії, шкільна історія, моделювання змісту.*

Постановка проблеми. Зміст шкільної історії визначають методологічні засади, або як прийнято їх називати – принципи. Під принципами варто розуміти певну систему вимог, обов'язкових положень. Принципи навчання – основні вихідні положення теорії навчання. Принципи виховання – вихідні положення, що впливають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики й організації [1, 270]. Що ж слід розуміти під принципами змісту?

Принципи змісту (змістові принципи) – система вимог (положень), щодо конструювання (моделювання) одного із обов'язкових елементів процесу навчання. Цим обов'язковим елементом (компонентом) був і залишається **зміст** шкільної історії (навчальний матеріал), без якого власне унеможлиблюється сам процес навчання. Важливість змісту не потребує додаткових доказів і обґрунтувань. Зміст одночасно виступає предметом і засобом навчання. У будь-якому випадку його появі передують розробка певної системи вимог і дотримання їх на етапі конструювання шкільних історичних курсів. Незважаючи на те, що принципи змісту шкільної історії мають велике значення, в окрему категоріальну одиницю вони ніколи не виділялися. Здебільшого їх ототожнювали з принципами навчання історії або ж розглядали як їх складову. Однак принципи навчання і методологічні засади предмету навчання – різні речі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній українській дидактиці вперше принципи змісту шкільної історії виділили на початку ХХІ ст. під час розробки концепції шкільної історичної освіти. У ряді проектів зроблено спробу їх обґрунтування та тлумачення як окремої складової. Так О. Турянська у переліку методологічних принципів подала: *конкретно-історичний, антропоцентричний, культурологічний, аксіологічний* [14, 61]. О. Малій, П. Мороз, Т. Чубукова навіть виділили розділ «Принципи відбору змісту шкільної історичної освіти». Щоправда до переліку задекларованих принципів увійшли не лише змістові: *науковості; історизму; доступності і зростаючої трудності; особистісно орієнтованої спрямованості навчального процесу; систематичності, послідовності і наступності; розвитку пізнавальних здібностей та навичок самостійної роботи з історичною інформацією; деполітизації; єдності навчання і виховання; гуманізації та демократизації системи викладання історії; варіативності та диференціації історичної освіти; толерантності; культуровідповідності та національної спрямованості; соціальної ефективності; пріоритету розвивальної функції навчання* [5, 73-75]. Більш виважено до визначення принципів змісту підійшли О. Пометун та Л. Калініна. Однак, вони подали перелік далеко не всіх принципів змісту: *соціоантропоцентричності, гуманізації, інтегрування, полі- та інтеркультурності, цілісності і системності, альтернативності.* Окрім того ними були виділені *принципи організації змісту: синхронний, лінійний, концентричний* [8, 80].

Метою статті є розкриття принципу полікультурності в змісті шкільної історії України на рівні концепцій та навчальних програм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед вказаних принципів нашу увагу

привернув принцип *полікультурності*. В останні роки доцільність цього принципу у змісті шкільної історії спонукала до обговорень та дискусій у науково-педагогічних виданнях. Не потребує зайвих доказів на доведення той факт, що історія України ніколи не була монокультурною. З давніх-давен вона постає перед нами як результат діяльності багатьох народів, що в силу різних обставин опинилися на українських теренах. Зазвичай титульною етнічною групою були і залишаються українці як корінне населення. Можливо саме цим пояснюється той факт, що після проголошення незалежності у 1991 році і розбудови національної системи освіти, шкільна історія набула ознак україноцентричної, у якій поняття «український народ» ототожнювалося і з самими українцями і тими, хто історично проживав на українських теренах. Як на наш погляд, далеко не останню роль в утвердженні україноцентризму відіграла й радянська традиція. Саме у часи радянської історії набуло широкого вжитку поняття «радянський народ», під яким розуміли всі нації і народи, що проживали у СРСР. Пригадаймо лише шкільний курс історії СРСР, який був покликаний «виховувати учнівську молодь на ідеях марксизму-ленінізму, революційних, бойових і трудових традиціях *народів нашої країни*, історичному досвіді партії і *радянського народу*, в дусі *радянського патріотизму* і соціалістичного *інтернаціоналізму*, братської дружби *народів СРСР*» (курсивом виділено автором) [12, 5]. І хоча шкільний курс історії СРСР поставав як історія всіх народів, пріоритетною і відповідно домінуючою у ньому залишалася історія лише росіян. На основі такої практики сформувалася одна з найбільш використовуваних моделей висвітлення історії «інших», у якій історія титульної нації (народу) репрезентується якомога повніше, а історія «інших» подається епізодично (у контексті історії домінуючого народу).

Цю модель перенесли і у перший проект українських програм шкільної історії, що побачив світ на початку 90-х років ХХ століття. Він є тим документом, за яким можемо сьогодні відстежити реалізацію методологічних засад у змісті шкільної історії. Перший проект програми історії України з'явився у 1992 р. [9]. Аналіз змісту програми історії України щодо врахування принципу полікультурності дозволяє стверджувати, що його реалізація носила поверхневий характер. По-перше, у пояснювальній записці програми взагалі відсутні будь-який перелік та характеристика методологічних засад вітчизняної історії. По-друге, оскільки зміст шкільної історії України укладався вперше, тому для авторів програми, очевидно, було важливішим враховувати фундаментальні засади змісту історичних дисциплін, якими на той час користувалися європейські вчені, відійшовши від класово-формаційного тлумачення суспільного розвитку. По-третє, проект програми створювався у досить стислі строки, укладачі поспішали забезпечити школу новим змістом, а у такій ситуації, як правило, щось враховується, а на якісь речі не звертається увага взагалі.

Автори проекту програми 1992 р. намагалися показати історію нашої держави як україноцентричну. Про це свідчать більшість тем і положень: «Етнічні процеси на Україні. Територіальні межі розселення українців. Торгово-економічні зв'язки між різними українськими землями. Мова, психологія, духовне життя українського етносу. Етнічна самосвідомість» [6, 7]; «Запорізька Січ як державне утворення українців. ... Запорізька Січ – якісно новий етап у розвитку українського козацтва» [9, 8]; «Полонізація української знаті та її наслідки. Українська православна церква. ... Становище української православної церкви у Литві та Польщі» [9, 9]; «Побут і звичаї українського народу» [9, 10]; «Обмеження української державності царизмом. ... Ліквідація самостійності української православної церкви» [9, 13] і т. д. Подібних прикладів можемо навести безліч. І все ж варто зауважити, що історія «інших» в україноцентричному контексті знайшла своє місце також. Щоправда, вона виписана епізодично, навіть поверхнево. Наприклад, «Державні об'єднання племен кіммерійців і таврів. Держави Скіфія і Сарматія. Античні міста держави і колонії. Готська держава» [9, 3]; «Російсько-українські торгово-економічні зв'язки. Торгівля України з європейськими країнами та Туреччиною» [9, 16]. Укладачі програми здебільшого

акцентували увагу на взаємовідносинах українців з народами, що їх колонізували, або з якими вони вступали у відносини на міжнародному рівні. У той же час багатоманітна етнічна палітра українських земель залишалася за межами учнівського пізнання. Такі теми як «Етнічний склад населення українських земель», «Особливості проживання тієї або іншої етнічної групи у певний період, участь її у суспільно-політичних процесах», «Культурне, конфесійне життя етнічних груп» відсутні у програмі. Натомість більше акцентовано на українські проблематиці.

У 1996 р. середні загальноосвітні школи почали працювати за програмами, які дещо відрізнялися від попереднього проекту. Зміст вітчизняної історії продовжував залишатися україноцентричним, однак зазнав суттєвого корегування з точки зору провідних ідей та положень. Відбулися зміни і у формулюванні назв тем. Вони стали більш виваженими, продуманими. Раніше ми згадували тему про виникнення козацтва, де укладачі робили наголос на «утворення українців», «українське козацтво». Тепер у змісті цієї теми з'явилися нові акценти: «Українська колонізація Причорноморських степів», «Запорізька Січ – державно-політичне утворення українського народу», «Місце Запоріжжя в міжнародній політиці тогочасної Європи» [13, 26-27]. У новій програмі значно ширше у порівнянні з попереднім проектом була розкрита історія давніх народів – киммерійців, скифів, сарматів, греків та римлян. З'явилися положення про етнічний склад населення, діяльність національних організацій, єврейські погроми початку ХХ століття, коренізація та національні меншини тощо.

Чергове корегування навчальних програм і підготовка нових редакцій припадають на 1998, 2001 та 2005 роки. Характерною особливістю цих програм стало те, що у цілях і завданнях акцентувалося на «розвитку інтересу й поваги до історії та культури свого та інших народів», «вихованні ... взаєморозуміння між народами на основі особистісного досвіду історії» [10, 6; 11, 3-4], «взаємовпливи та діалозі культур різних народів» [10, 3]. Було б перебільшенням стверджувати, що історія етнічних процесів та окремих етносів у цих програмах подана значно повніше у порівнянні з попередніми. Більшість дослідників схильні вважати, що і ці редакції програм залишалися україноцентричними. Однак, варто звернути увагу і на той факт, що окремі проблеми етнічної історії на тематичному рівні, насамперед це стосується редакції програми 2005 р. (для 12-річної школи), були представлені значно повніше ніж у попередні роки. Наприклад, у програмі з'явилися положення про національний склад населення. Як правило ці питання розглядалися на початку розділів у темах, присвячених загальній характеристиці тому або іншому періоду, епосі. Більше уваги приділялося міжнаціональним взаєминам та процесам. У окремих випадках теми з полікультурної проблематики виділялися для характеристики історичних явищ, процесів, тенденцій тощо. Наприклад, у темі «Україна в роки Другої світової війни» виокремлювався голокост як різновид етноциду, примусове виселення з Криму татар, греків, вірмен як етнічні чистки [2, 62] тощо. Та все ж редакції програм історії початку ХХІ ст. не стали своєрідним проривом у зміні ставлення до проблем етнічної історії та її висвітлення в школі.

Питання використання полікультурного підходу у формуванні змісту шкільної історії активно обговорювалося українськими вченими у ході моніторингу шкільних підручників історії України (2007-2008 р.) [15]. Однак, свою увагу вчені зосередили на характеристиці змісту підручників, а не на програмах. Дивним є той факт, що представники академічної науки, аналізуючи підручники і висуваючи до них чимало претензій, обійшли увагою нормативний документ, без якого не можлива поява шкільної книги, – програми. Це досить чітко зафіксовано у підсумковому протоколі наради: «Підручники педалюють на етноцентричному баченні історії, практично повністю нехтуючи засадами поліетнічності, мультикультурності та поліконфесійності, хоча це належить до пріоритетів сучасної шкільної дидактики у відкритих суспільствах» [15, 44]. Критика підручників історії викликала у науково-педагогічних колах дискусію. Щоправда, вона не завжди носила

предметний характер, стосувалася проблеми взагалі і не давала відповідей на запитання виходу із ситуації, що склалася [6; 7].

Врешті-решт ініціатори та учасники робочих нарад такий вихід запропонували і розробили проект концепції та програми викладання історії України в школі [4]. У концепції виділено ряд змістових принципів історичної освіти, серед яких – *полікультурний*, «який акцентує увагу на органічній єдності історії, культури, мови, традицій і звичаїв, котрі забезпечують наступність і спадкоємність поколінь свого народу, а також на потребі шанобливого ставлення до культур і звичаїв інших народів» [4, 11]. У розділі «Зміст курсів історії України: загальні засади», одна із укладачів концепції – Н. Яковенко, аналізувала не стільки зміст програм, як шкільних підручників. Ідеї Н. Яковенко про те, що «стрижнем оповіді має виступати український етнос як серцевинний стрижень національної історії», «Україна – простір, де поруч з українцями здавна і до сьогодення мешкають інші етнічні спільноти, чие буття є невід’ємною складовою історії України» [4, 12] зрозумілі і не викликають заперечень або будь-якої ревізії. Однак Н. Яковенко лише констатує факт, що повинно бути, але як реалізувати ідею полікультурності вона не зазначає. Ймовірно відповідь на це запитання можемо відшукати вже у змісті самих програм, до укладання яких долучилася та ініціювала Н. Яковенко.

Аналіз базових положень і тем програм переконує нас у тому, що їх укладачі для реалізації принципу полікультурності обрали *хронологічно-тематичну модель*. Що це означає і як вона реалізується у практиці навчання? Вищезазначена модель передбачає вивчення етнічної історії у певній хронологічній послідовності (у контексті історичного процесу як такого, що характерний для українських земель) на тематичному рівні. Наприклад, міграційні процеси середньовічної Європи зачепили й українські терени, якими рухалися кельти, германці, слов’яни та племена, що долучилися до великого переселення народів (Тема з програми 5 класу) [4, 20]. У темах програми для 7 класу етнічна історія подана своєрідними вкрапленнями у загальне тло подій, явищ та процесів. Наприклад, у темі **«Вільне місто» й елементи самоврядування по селах** розглядаються питання: «Відмінності в самоврядуванні сільських громад, як жили на «руському», «волоському», «німецькому» праві»; у темі **Перехід Київщини та Чернігово-Сіверщини під владу великих князів литовських** - «Зближення литовських правителів із руською знаттю: шлюби, охрещення, засвоєння мови»; у темі **Південне пограниччя Великого князівства Литовського** - «Усамостійнення Кримського ханства від Золотої орди за правління Гереїв; територія, устрій і релігія кримських татар» [4, 28-39]. За аналогічним принципом укладені програми для інших класів. Ряд проблем полікультурної історії виділені в окремі теми. Подібного не було у жодній із редакцій програм попередніх років. Наприклад, **«Осередки густішого розселення етнічних груп**. Євреї як «королівські люди» в містах: орієнтовна чисельність, обмеження в типі занять, єврейське самоврядування (кагал і Ваад), єврейське шкільництво, синагоги і цвинтарі; стосунки з християнським оточенням. Вірмени: місце густішого розселення. Орієнтовна чисельність, так звана «східна торгівля» як основний вид занять, церковна організація. «Службові татари» в маєтках українських князів: статус, заняття, зони розселення. Співвідношення української і польської людності у Львові, напруженість стосунків через релігійні упередження та економічну конкуренцію» /8 клас/ [4, 42]; **«Іншоетнічні групи на українській території**. Орієнтовне співвідношення української та іншоетнічної людності. Етнічна строкатість великих міст: на прикладі Києва, Харкова, Львова, Одеси, Чернівців. Запровадження «смуги осілості» для євреїв підросійської України; єврейські «штетли» як прикмета української території; перші єврейські міграції до Сполучених Штатів Америки та Палестини. Кримськотатарське населення Криму. Угорці в Закарпатті, болгарське, грецьке, вірменське й молдавське населення у Криму, Північному Причорномор’ї та Приазов’ї. Німецькі та чеські колоністи й росіяни старообрядці» /9 клас/ [4, 58]; **«Релігія та церковне життя**. Православна церква. Греко-католицька церква. Римо-

католицька і Євангельська церква. Юдеї та мусульмани» /9 клас/ [4, 63-64]; **«Прояви ксенофобії та шовінізму.** Загострення ксенофобії та шовінізму як супутне соціальним потрясінням явище. Шовіністична пропаганда в Російській імперії під час російсько-японської війни та революції 1905 р., хвиля єврейських погромів у містах на початку століття. Справа Менделя Бейліса 1911-1913 рр. та її засудження українською інтелігенцією. Заснування російських чорносотенних організацій в Україні; пропаганда антисемітизму та боротьба з «мазепинством» у чорносотенній пресі. Загострення конфлікту між українцями та поляками в Галичині на початку ХХ ст., студентські сутички й убивство галицького намісника Анджея Потоцького студентом-українцем» /10 клас/ [4, 78].

Ми не випадково навели такі деталізовані приклади з розлогим цитуванням положень програми, оскільки вважаємо, що саме вони дозволяють проілюструвати особливості *хронологічно-тематичної моделі*. Поза всяким сумнівом залишається той факт, що ця модель поки що є першою і єдиною спробою вітчизняних вчених за роки незалежності реалізувати ідею полікультурності у шкільному курсі історії України. Водночас зауважимо, що сама модель у програмі подана у різних формах. В одних випадках – це уроки (теми), матеріал яких повністю присвячений окремій проблемі полікультурної історії. Наприклад, тема **«Територія і населення України у міжвоєнні десятиліття. Чисельність та етнічний склад населення»:** Українське населення в складі чотирьох держав. Чисельність та етнічний склад населення УРСР, напрям демографічних процесів і зміни в соціальному складі людності. Розселення українців по Радянському Союзу за межами УРСР: Курська та Воронезька області, Кубань і Північний Кавказ, Далекий Схід. Співвідношення поляків, українців та євреїв у Другій Речі посполитій (Польщі) станом на кінець 1930-х рр., компактні терени українського проживання. Мешканці Буковини й Закарпаття у складі Румунії та Чехо-Словаччини /11 клас/ [4, 91]. В інших випадках пропонується репрезентаційна форма, де проблема розглядається на тлі події або явища. Наприклад, у темі **«Освіта й мистецька культура»** окремо пропонується вивчати єврейське і татарське шкільництво на початку 20-х років ХХ ст. /11 клас/ [4, 94]; у темі **«Окупаційний режим та колаборація»** – Нацистська расова політика: єврейські облави, створення гетто та перша хвиля винищення євреїв; винищення циган і душевнохворих /11 клас/ [4, 103]; у темі **«ОУН і УПА в боротьбі за самостійну Україну»** – Напруженість у взаєминах з польською партизанською Армією Крайовою; українсько-польський збройний конфлікт на Волині, Холмщині й у Галичині: причини, наслідки та жертви серед мирного населення /11 клас/ [4, 104].

Очолований Н. Яковенко авторський колектив укладачів програм з історії України дійсно запропонував досить в оригінальний спосіб реалізувати ідею полікультурності. Шкода, що ця ідея поки що залишається на папері і навіть не була використана у редагуванні діючих шкільних програм історії у 2012 р.

У 2011-2012 рр. програми з шкільної історії знову були змінені. Нова редакція програм для основної школи (5-9 кл.) фактично започатковує етап навчання, на якому створюватимуться нові підручники та відповідне навчально-методичне забезпечення. Вже відбувся конкурс на підручники з історії для 5 класу, визначені його переможці, триває підготовка рукописів до друку у видавництвах. Оскільки подібні кроки легітимізують програму, то виникає потреба в її аналізі на предмет реалізації і принципу полікультурності. У який спосіб цей принцип буде реалізованим у змісті історії України 5-9 класів?

Перегляд змісту програми та її складових дозволяє нам зробити наступні висновки. По-перше, укладачі програми у пояснювальній записці засвідчують сам факт того, що історія допомагає школярам "приймати культурне розмаїття суспільств, приготуватися до життя в складному сучасному світі" [3, 2]. У зв'язку з цим вони акцентують на питаннях "історії ідей та духовних зрушень, соціального і повсякденного життя, взаємовідносинам, взаємовпливу та діалогу культур різних народів" [3, 3] і їх важливості у змісті шкільної історії. Однак, звертаючи увагу на змістові принципи – *багатоперспективність і багатоаспектність,*

автори програми не виділяють інших методологічних засад, у тому числі і *полікультурність*. По-друге, сам факт відсутності повного переліку принципів змісту шкільної історії у пояснювальній записці спонукає до запитання, які базові методологічні засади були визначені авторським колективом і наскільки вони реалізовані у програмі. Для того, щоб дати відповідь на поставлене запитання, варто більш ретельно проаналізувати зміст програми за роками навчання. Однак, враховуючи той факт, що діючі програми постійно корегуються і змінюються під дією політичних чинників, автоматично відпадає потреба у такому аналізі. Перегляд змісту програми вже вкотре дозволяє нам зробити висновок, що задекларовані положення не знаходять своєї реалізації у пропонованому навчальному матеріалі.

Висновок. Полікультурність – один із базових принципів змісту шкільної історії на сьогоднішній день визнається більшістю науковців як методологічна складова. Про це свідчить і той факт, що упродовж становлення шкільної історичної освіти його намагалися реалізувати у змістовому компоненті на рівні концепцій та програм. Однак принцип полікультурності залишається поки що задекларованим положенням, яке вимагає механізмів та форм його реалізації у змісті шкільної історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Історія України. Всесвітня історія: програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-12 кл. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 142 с.
3. Історія України: програми 5-9 кл. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary>. – Назва з екрану.
4. Концепція та програми викладання історії України в школі (проект): матер. IV та V роб. нарад з моніторингу шк. підруч. історії України. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 126 с.
5. Малій О. Концепція історичної освіти середньої загальноосвітньої 12-річної школи (проект) / О. Малій, П. Мороз, Т. Чубукова // Концептуальні засади сучасної шкільної історичної освіти: зб. док. і наук. пр. – Бердянськ, 2007. – С. 71-78.
6. Мисан В. Проблема суб'єктивізації змісту в шкільних підручниках історії / Віктор Мисан // Історія в школах України. – 2010. – № 3. – С. 3-7.
7. Мицик Ю. Нове чи призабуте старе: міркування про книжку «Шкільна історія очима істориків-науковців» / Ю. Мицик // Історія в школах України. – 2008. – № 11-12. – С. 3-8.
8. Пометун О. Концепція історичної освіти середньої загальноосвітньої школи (проект) / О. Пометун, Л. Калініна // Концептуальні засади сучасної шкільної історичної освіти: зб. док. і наук. пр. – Бердянськ, 2007. – С. 79-81.
9. Програма з історії України 7-11 класи (Проект) // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1992. – № 7-8. – С. 2-63.
10. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5-11 кл. // Історія в школах України. – 1998. – № 4. – С. 6-8.
11. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. 5-11 кл. Всесвітня історія. 6-11 кл. – К.: «Шкільний світ», 2001. – 88 с.
12. Програми восьмирічної і середньої школи. Історія. 4-10 класи. – К.: Рад. шк., 1986. – 152 с.
13. Програми для середньої загальноосвітньої школи. Історія України. 5-11 кл. Всесвітня історія. 6-11 кл. – К.: Перун. 1996. – 126 с.
14. Турянська О. Проект концепції історичної освіти середньої загальноосвітньої 12-річної школи / О. Турянська // Концептуальні засади сучасної шкільної історичної освіти: зб. док. і наук. пр. – Бердянськ, 2007. – С. 55-63.
15. Шкільна історія очима істориків-науковців: матеріали робочої наради з моніторингу шк. підруч. історії України. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2008. – 128 с.

В.О. МЫСАН. ПОЛИКУЛЬТУРНОСТЬ В СОДЕРЖАНИИ ШКОЛЬНОЙ ИСТОРИИ УКРАИНЫ: РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА НА УРОВНЕ КОНЦЕПЦИЙ И УЧЕБНЫХ ПРОГРАММ

Резюме. В статье раскрыты особенности реализации одного из принципов содержания образования – поликультурности в школьной истории. Проанализировано развитие этого принципа в содержании школьной истории на уровне концепций и учебных программ.

Ключевые слова: поликультурность, содержание истории, школьная история, моделирование содержания

V.O. MYSAN. MULTICULTURALISM THE CONTENT OF SCHOOL HISTORY OF UKRAINE: REALIZING OF THE PRINCIPLE ON THE LEVEL OF CONCEPTS AND EDUCATIONAL PROGRAMS

The summary. The article disclosed the features of one of the semantic principles - multiculturalism in school history. The genesis of this principle in the content of school history, the level of concepts and training programs are analyzed.

Key words: multiculturalism, content of history, school history, content modeling.

Одержано редакцією 23.11.2012 р.